

Kornis Mihály a Magyar Író Akadémia szépírói mesterkurzusán elhangzott előadása

Elhangzott: 2006. novemberében, a Művészetek Palotájában

Az írás életforma

Hölgyeim és Uraim, tisztában vannak azzal, hogy kik maguk ebben a minőségükben, amikor itt ülnek egy szépírói mesterkurzus hallgatóiként? Engem az életben az a megtiszteltetés ért, hogy író lettem, ami egyébként még mindig nem biztos, mert akkor válik bizonyossá, amikor már örökre lehunytam a szememet, és még mindig olvas valaki. Szeretném előadásommal felhívni a figyelmüket az írói mesterség méltóságára.

Ugyanis kétféleképpen lehet az írás mesterségét űzni. Lehet csinálni önismereti gyakorlatként, önmagunk és a világ megismerésének egyetlen igazán jó eszközeként. A jó író ugyanis nem próbálja kiszolgálni a közönség igényeit, mert azt gondolja, hogy ami az ő szíve mélyén igazán őszinte és igaz, az mindenkinek a szívében az lesz, vagy lenne, ha eljutna odáig. Ezt azért is gondolhatjuk, mivel a lelkünk elvileg azonos. Az irodalom csodája az, hogy ha én leírok valamit, és közben érzek vagy gondolok valamire, az olvasó azt érzi és gondolja majd, miközben olvassa.

Írni lehet úgy is, hogy az ember saját magát világosítja fel, világítja meg, teszi egészsé. A naplóírás ennek a kitüntetett módja. Az a jó napló, ami merő tudatosítás. Nem arról szól, mit ettem ebédre, hanem arról, hogy milyen gondolatok, képek, felismerések futottak át bennem, látszólag érthetetlenül, mivel látszólag ez nem kapcsolódott a napom történéseihez. A napló által bensővé tehetjük a külsőt. Ez önmagában hallatlanul értékes, világot teremt.

Én tulajdonképpen minden írot, magamat is szerzetesnek tekintem.

Olyan szerzetesnek, aki inkognitóban van; nem tudja róla a világ, hogy ő egy anonim, különleges szerzetesrend tagja. Nagyon fontos, hogy anonim. Ha

írnak, és még nem vitték szerkesztőségbe az írásaikat, nem javasolnám, hogy bárkinek is elmondják, hogy írnak. A legjobb barátjuknak sem. Azt főként ne tegyék, hogy másokat zaklatnak azzal, hogy már megint írtak valamit. Ha hozzám fordulnak ilyesmivel, mindegyre ugyanazt a nagyon őszinte, de az évtizedek folyamán jól megfogalmazott mondatot írom, válaszként: tiszteletre méltónak találok, hogy valaki ír, ezért én mások művének a megítélésével nem foglalkozom. Megvan a véleményem a kritikusokról. Mindenkinek azt javaslom, hasznosabb, ha saját maga próbálja meg valósan megítélni, hogy amit ír, az mennyit ér, és nem bízza ezt másokra, mert annál sokkal értékesebb, amit létrehozott. Ehhez persze egy életen át tanulni kell, mindent, szeretetteljes önkritikát is. A kortársi műbírálóban nincsen szeretet, ez a tapasztalatom. Kezdő (vagy zseniális) írók esetében anonim szerzetesekről van szó, akik az életükből meghatározott időt írásra fordítanak, de erről nem tájékoztatnak a világon senkit.

Kezdetben hölgyeim és uraim, ha még nincs hozzá gyakorlatuk, kettő órát javaslok, később ezt fokozatosan emelni kell, ugyanúgy, mint a jógában vagy bármiféle gyakorlatban a meditációval töltött órák számát. Ha valaki komoly író akar lenni, annak néhány hónap vagy év alatt el kell jutnia a négy óráig. Az igazán fontos írók hat-hét órát írnak egy nap, illetve, ha egy mód van rá, megpróbálnak nyolcat is, mint Esterházy Péter, aki leül az asztalhoz kilenckor, mint egy tisztviselő, valamikor egykor ebédel, és ha jól tudom, eztán még csak nem is alszik - én ebéd után alszom -, utána jöhet a második félidő.

Amikor komolyra fordul a helyzet, az írás egy egész életet kíván, ahhoz kell az élet egyéb dolgait szabni. Nem javasolt vagy rendkívül óvatosan és körültekintően javasolt csak a házasság annak a számára, aki valóban írni akar. Véleményem szerint nem szabad boldogtalanná tennünk sem a párunkat, sem a gyermekeinket azzal a ténnyel, hogy számunkra nem ők a legfontosabbak. Az írásnál, egy író számára nincs fontosabb.

Huszonhárom éves koromig meg sem fordult a fejemben, hogy író lehetnék, annyira mélyen tiszteltem ezt a hivatást. Nem mertem egy íróéhoz mérni a képességeimet. Nálam az is tovább tartott, mint általában szokott, hogy el merjem vinni egy szerkesztőségbe írásomat. Nemcsak a kádárista, züllött irodalmi élet iránt érzett viszolygásom tartott vissza ettől, hanem a félelem. Rettegés az istenitől, a szentnek érzett írástevékenység világától. Természetesen én is írogattam tizenöt-tizennyolc éves koromban, mi több, az Eötvös Diákban meg is jelentek az írásaim, de szerencsére megérezttem, hogy azt nekem nem szabad komolyan venni, én még nem tartok ott. Sejtettem, hogy ha komolyan belefogok, egy életen át rabja leszek az írásnak, vagy ha tetszik, a szolgája, mert máshogy ezt nincs értelme csinálni.

Kétfajta irodalom van, nem becsülném le a másik fajtát sem, azt az irodalmat, amely bizonyos műfaji követelményeknek eleget téve a piacra dolgozik. A magam részéről ezt a lektúr-gyártást se bélyegzem meg, mint ahogy az írás egyetlen formáját sem. A lektúr tulajdonképpen még veszélytelenebb is, mint az aranyborjúként tisztelt irodalmi hamis bálvány magasröptűnek vélt halandzsája. Írni szerintem az emberi intelligencia megnyilatkozásának egyik csúcsa, agyunk egyik legmagasabb szintű funkciója, melynek a jelentőségét csak a zenéléssel, vagy a matematikával való foglalatossággal tudnám összemérni.

A humánológia, az emberi viselkedéssel foglalkozó tudomány szerint az ember elsősorban nem azokban a dolgokban különbözik a többi lénytől, amit eddig hittünk, hogy eszközt használ vagy hogy beszél, hanem abban, hogy képes szándékolni, szándékot tulajdonítani, és modellálni, előre elképzelni valamit. Majd azt, amit anticipál, előre elképzel, képes megvalósítani is. Nem létezőből, hanem elképzeltből létező, mi több, működő konstrukciók készítésére képes. Ezen a tényen alapszik a kultúra, a civilizáció. E sajátosan emberi képességnek egyik első, de máig érvényes kulturális nyoma az írás.

Új és új nyelveket hozunk létre: új és új műveket írunk.

Az íráshoz őszintén szólva még ceruza és papír vagy számítógép se kell. Fejben is lehet írni. Hallottunk olyan bebörtönzött emberekről, akik a könyveket magánzárkájuk sötétjében, a fejükben írták meg, és miután kijöttek, leírták. Szász Béla csodálatosan szép *Minden kényszer nélkül* című könyvét, amely a Rajk per koncepciók mivoltáról és előkészületeinek roppant kegyetlenségéről rántja le a leplet, lényegében még odabent írta meg, jegyezte meg, memóriája rendszeres foglalkoztatásával élte túl mind a szörnyűséget, amit fogvatartói műveltek vele. És Berkesi András, az egyébként ugyanabban az időben, az Ávóval párhuzamos tevékenységet folytató Katonapolitikai Osztályon kihallgatótisztként (verőemberként is) tevékenykedő Berkesi is később, az ötvenes években - nem igazságtalanul, de ugyancsak törvénytelenül konstruált ítélet alapján - elszenvedett, hosszú börtönévei alatt, a magánzárkában tanult meg fejben írni, hogy azután, kiszabadulva a kádárista aranykor legnépszerűbb és legtermékenyebb bestseller-szerzőjévé váljon. Évente kirázott a kisujjából egy-két regényt, vagy álszent politikai krimi, effélét. Mert hogy aztán miféle írók leszünk, Szász Bélák e, vagy pedig Berkesik, az igenis attól függ, hogy miféle emberek vagyunk. De hogy leszünk-e írók, vagy sem, az szorgalom és - sokkal kisebb mértékben - megfelelő színvonalú agy, illetve gének kérdése.

Az íráshoz tehát nem kell semmi. De ha mégis van ceruza vagy pláne számítógép, az persze maga a megváltás. Az író előtt nagy lehetőségeket nyit meg, ha megtanulja használni a szövegszerkesztő programot. Ma már nem kell könyvtárakba rohángálni sem, az időnk vesztegetni utazgatással, unalmas várakozással. A Google keresőben pillanatok alatt megtalálunk jószerivel mindent, amire épp szükségünk van.

De persze egész nap a gép előtt kell ülni, annak aki író akar lenni. Dolgozni kell. Nagyon. Az *Élet és Irodalom*nál volt egy sokat tapasztalt prózarovat-szerkesztő, aki, mikor 75 tájt az első írásaim közül elvittem hozzá néhányat, hogy felajánlja barátságát, ebédelni hívott. De út közben mindjárt

megjegyezte: Mihály fiam, azt ugye tudod, hogy az íráshoz főként nyugodalmas segg kell? A fejed is nagyon fontos de ha nem tudsz a helyeden megmaradni évtizedeken át, akkor nem sokra viszed. Nehéz pontosabban megfogalmazni ezt a feltételt. Hölgyeim és uraim, minél több időt tudnak szakítani az életükből erre, lemondani a baráti társaságokban töltött óráktól kezdve a legkülönbélebb fincsi szórakozásokig, annál valószínűbben lehet író önökből. Amikor még nem írtam, csak úgy hallottam, hogy a zongoristák panaszkodnak, hogy nekik minden nap négy-öt órát kell gyakorolniuk, és ha csak egy napot is kihagynak, már nem olyan lesz a hangzása annak, amit játszanak, és kezhetnek sok minden előlről - azt hittem, nyafognak, valójában a szorgalmukkal dicsekednek.

De nem ez a helyzet.

Az írónak a tolla a hangszere. Ha nem használja, az érződik a következő leírt mondaton. A „tollunk” az író-apparátusunk, a belső és a külső „tollunk” együttesen. Ha ezen gyakorolunk egy életen át, előbb-utóbb írók leszünk. Jó íróvá leszünk-e, vagy rossz, az már más lapra tartozik. De írók. Aki nem ír naponta, és nagyon tehetséges, azért egy könyvet biztosan meg tud írni. De attól még nem író.

Az írással fantasztikus tapasztalataim vannak.

Ha hiszik, ha nem, volt idő, mikor alig tudtam összehozni egy-egy bonyolultabb tőmondatot. Rosszmájú megfigyelők szerint persze a helyzet máig sem változott. De az embernek eleinte egyáltalán nem kell jól írnia. Az írás olyan csodálatos dolog, melyet, ha minél többet gyakorlunk, annál jobban megy. Ha eldobjuk végül, amit írunk, akkor is javul a stílusunk. A stílus az ember, mondják. És a stílust csak rengeteg olvasással és rengeteg írással lehet fejleszteni. Belül kell változnunk, hogy jobb írók legyünk. A stílus-tankönyvek hatása a napi írás-olvasáshoz képest jelentéktelen. Vannak hibátlan stílusú, mégis olvashatatlan szerzők. De ha mindennap néhány órát ott ülünk a füzet, vagy egy gép előtt - nem is muszáj írni, de meg kell próbálni - idővel stílusban is fejlődni fogunk. A

szenvetés érlel, ha tiszta. Tehát ha szellemi jellegű, és nem fizikai. Jobban tesszük, ha terméketlen periódusban is írunk valamit, még ha nem is azt, amit szeretnénk. Nem kell rögtön eldobni a rosszat. Meg kell tanulni elfogadni magunktól - ideig-óráig - gyenge dolgokat is. Szembenézni vele, alázattal. Belátni, hogy itt tartunk. Még mindig! De isten őrizz kiadni, publikálni mindent. Pláne azt nem, ami szerintünk nem is jó. „De majd az olvasó úgyse veszi észre...” A hiúság kielégítése veszélyes, önvészélyes. A rengeteg szerkesztőség manapság mind anyagiánnyal küzd, túl könnyű publikálni. De aki maga is érzi, hogy nem tud úszni, ne fürödjön meg a pocsolyában.

De naponta írni kell, ez a lényeg.

Aki egy vagy több napot kihagy, mert azt mondja: ma biztosan nem jut eszembe semmi, most felállok, majd holnap leülök - költő még lehet. Prózáíró nemigen. A költők azért is hajlmosak írás közben inni, mivel azt remélik, úgy hamarabb kerülnek ihletetett állapotba. Meglehet, ez alkat kérdése. De akik nem lírai tevékenységet folytatnak, azoknak nem tanácsos inniuk.

Az az ember, aki rádöbrentett, hogy én a világon a legjobban írni szeretnék, azzal lenne kedvem eltölteni az életem, az Petri György volt. Ő költő, és a teste már halott, de a művei élnek és élni fognak amíg lesz még magyar irodalom. Az ő első művei nyomán ébredtem rá, hogy azért akarok író lenni, és semmi más, mert szeretnék olyan szabad lenni, mint Petri György. Még nem tudtam, hogy versben vagy nem versben fogom ezt a pozíciót kivívni magamnak, de elhatároztam, hogy megteszem. Ő sajnos sokat ivott, és én azt hittem, hogy a borivás az írás elengedhetetlen tartozéka. Ez persze babona, jóllehet népszerű. Idővel rá kellett jönnöm, hogy az ital valójában elvisz a forrástól. A zsenít is elviszi, de nem annyira. Az igazi költőben önnön belső extázisa lobban lázzá, és annak szomját, drukkját oltja az alkohollal - amíg az meg nem öli. Petőfi Sándor szerette a bort, de nem lett ideje alkoholistává lenni. Mégis minden verse olyan,

mintha mindig a legjobb minőségű bort itta volna, éteri tisztaságút, azt a nedűt, amit a Parnasszus lankáin szüretelnek, közel a Napistenhez.

És ő is naponta írt!

A rendszeres munka azt jelenti, hogy minél több időt foglalkozunk az írással, annál jobb mondatokat írunk le. Ezt a tapasztalati ténytet csodának tartom. Én sem értem, hogy lehet ez, de abban a pillanatban, hogy a szándékunk tiszta, lelkünk nyitott, és a szellemünk a végtelenségig, vagyis a munkaképességig aláztos, megjelenik egy angyal, valaki, aki Nálunk, mi magunknál több - az is lehet, hogy kettő vagy kilenc -, bennünk jelenik meg, és diktálni kezd. Rendkívül szigorúak. Mindig jelen vannak, de ha nem vagyok elég tiszta, összeszedett, nem veszem észre őket. A hátam mögött állnak, arra várnak, hogy segíthessenek. Ha fölállok, abba hagyom, nem fognak segíteni.

A rendszeres munkának van még egy plusz hozadéka: az írói rutin. Akik nem különösebben tehetségesek, de annyira szeretik ezt az életformát, hogy kitartanak mellette, öreg korukra, ha nem is írnak átütően, egykori önmagukhoz képest már megvilágosodottak: kiteljesedett életet élnek. Valakik. Mert amikor valaki ír, az olyan, mint a mag a földben, ha megreped, nagy nyomás alatt, és kijön belőle a hajtás, ami addig láthatatlan és tapasztalhatatlan volt. Az már mindegy, hogy úgy jön-e ki, olyan látványt nyújt-e az írói teljesítmény, mint valami vulkámkitörés, vagy úgy, mint egy szelíd, erdei patakocská.... Amennyiben az író betartotta mestersége szabályait, akkor ő már a szerzetesrend törvényes tagja. Az írni tudás képessége és az irodalmi alkotás létrehozásának képessége között azonban különbség van. Ezt különösen azok érzékelhetik, akik blogokat írnak a netre. A blog nem szépirodalom - de valahogy, úgy érzem, van akkora jövője, mint amekkora múltja a szépirodalomnak. Mindenkinek javaslom ezt a tevékenységet, aki írni akar, de még nem tudja, hogy mit írjon. És nem biztos benne, hogy hivatásos szépirodalmista akar lenni.

A blog egy napló, amit az interneten írhatnak. Sokan azt mondják, ez exhibicionista műfaj, tővel-heggyel egybehányva a világ elé tárom felszines belső gondolataim. De én úgy látom, hogy csak a rossz blogok exhibicionisták, mert vannak egészen kitűnőek is köztük. Az átlagos és a kiemelkedő aránya ugyanaz, mint a hagyományos irodalomban. A jövő fontos magyar tehetségei - melleleg, nem csak az irodalom területén - ma az interneten találhatóak szerintem, de egyelőre még eléggé ügyetlen blogokat írnak. Nem is lehet tudni, kicsodák ők, mert érzik, felfogták, hogy a nevezetes névtelenségnél nincsen magasabb rang. Most nem a politikai véleményüket verébfosként, névtelenül pottyingató kommentelő, vagy vélemény-blogger félőrültekre gondolok. A jövő írói a neten nem politizálnak. Autonóm, egyszemélyes irodalmi fórumok. A blog szövege nem lehet hosszabb, mint amennyit egy ránézésre el tudunk olvasni, ezért kezdő íróknak kitűnő terep, hogy próbálgassák oroszlánkörmeiket. A netre írni annyit jelent, hogy azt soha többé ki nem lehet törölni - sehonnán. Megvan. Tanuskodik a pillanatról - és arról, aki azt felfogta, vagy elvétette. Örök a dicsőség vagy a szégyen. Persze az irodalomban is, de nem ennyire látványosan, kínosan, vagy szépségesen, mint a világhálón. Saját első, és meglehet utolsó blogomat *Feliratok a fehér égre* címmel írtam, mert úgy éreztem, olyan, mintha az égre írnám a szövegemet. Az égről a dolgokat nem lehet leszedni. Most éppen ezért nem írok oda. Rá kell jönnöm, mit akarok az égre festeni, ha már tudom, hogy mindig látni fogják.

Az irodalmi alkotás létrehozásának épp olyan mesterségbeli szabályai, trükkjei vannak, mint bármely más mesterségnek. Azt kell csak egész pontosan tudni, hogy maguk olyan emberek-e, akik tudnak regényt írni, vagy novellát, vagy drámát, vagy nem olyan emberek. Maguk nem tudnak megírni semmit - csak hát nagyon szeretnének. Dicséretes - de nem kell vele hencegni, kiadni. Azt az ember érzi, lehet-e belőle író vagy költő - már ha valamennyire ismeri magát. Fontosnak

tartom, hogy mielőtt valaki az egész életét az írásra szánná, ismerje meg magát annyira, hogy el tudja dönteni, alkalmas-e mindarra, amire magát kényszerítené.

A dilettáns úgy érzi az írás örömét, úgy élvezi, ahogy mozog a keze. Motorikus izgalom önti el, mikor ír. Képtelen abbahagyni. Vannak, akik ezt írói képességüknek vélik. A világ ezt a vélekedést nem is igazolja vissza, ami megalázza őket újra és újra; visszaküldik kézírataikat a szerkesztőségek. Az én felfogásomban nincs tehetségtelen ember, de az a baj, az emberek nagy része nem jön rá, hogy miben tehetséges. A dilettáns írók nem mint írók volnának zsenik, csak hogy nem ismerik magukat annyira, hogy megállapítani tudnák, mivel volna érdemes, úgy értem szellemileg élvezetes foglalkozniuk. De nem akarják tudomásul venni önnön belső valóságukat, örökre eltévednek a labirintusban.

Az írást ráadásul olyan szemérmesen kell csinálni, mint a szerelmet.

Nem biztos, hogy mindenkire tartozik, nem arra való, hogy mindenkinek a karjába belelökjük. A kritika nem segít. Érdekes, hogy mindmáig nem volt senki, aki leírta volna velem kapcsolatban azt, ami az én számomra magától értetődik, hogy én nem is prózaíró vagyok, hanem költő. Aki próza-formában adja elő a dolgait. Én sámán vagyok, ezt gondolom magamról, úgy is mondhatom, rabbi, tanító, de úgy is, hogy valaki, akin át szólnak. De a verseket manapság kevesen olvassák, kevesen értik. Úgy fejlődött a műfaj. A próza valamivel jobb helyzetben van. Arra ébredtem, igen korán, hogy nekem valami dolgom van. Az írással, és írásaim felolvasásával arra kísérelek meg válaszolni, hogy mi a dolgom. Ehhez biztosan tudom, sokakat el kell érnem. Már egy ideje nem is prózát, hanem könyveket írok. Ez az írói attitűd azonban épphogy nem kötelező, sajátosan az enyém. Franz Kafka például - aki az én példaképem - a a szíve mélyén meg volt győződve róla, hogy démonok laknak benne, és úgy érezte, ezekkel a démonokkal valójában neki szóba állnia sem volna szabad. Nem hogy népszerűsíteni! De nem állta meg, hogy az írás máglyájára ne lépjen. Eközben ritkán boldogságot, máskor, többnyire szégyent érzett. Szerintem ő nagyon őszintén szeretne volna, ha

halála után barátja, Max Brod tényleg megsemmisíti az írásait. A nevezetes névtelenek mindig ezt szeretnék. Annyira világos a fejük, hogy tisztában vannak vele, ha leírtak egy jó mondatot, aminek pokoli ereje van, akkor az a mondat már hozzátartozik a világteremtéshez, tovább bonyolítja az egyébként is kusza helyzetet. Az irodalom ege is örök, de itt, e régimódi, kies tájon alaposabban meg lehet fontolni a dolgot. Én, bár távol álljon tőlem hozzámérni magamat, vele ellentétben, bizakodó, reményteli alkat vagyok. Nem gondolom a teremtést eleve elcseszettnek, se az embert menthetetlennek - hanem szellemi érelemben csecsemőnek. Majdnem mindennek előtte vagyunk még. És szerintem Kafka életműve is azt kérdezi : ugyan mi a különbség próza és líra között? Próza és a líra kitartóan közeledik egymáshoz. Úgy tűnik, össze fog olvadni, körülbelül úgy, ahogyan Homérosz, illetve Hésziodosz idejében. A nagyon jó blogírók például azt hiszik, prózát írnak, holott én azt állapítom meg róluk, hogy általában költeményeket. De nem kell ezzel sokat foglalkozni. Annyit érdemes tudni, hogy a líra természete vertikális irányú, a líra felfelé beszél, a magasabb valóságok számára énekel, meg van győződve róla, hogy mindenütt hallják.

Nem leír, hanem önkifejez.

Aki prózával foglalkozik, az horizontálisan dolgozik. Nem fölfelé beszél, hanem az embereknek mesél. El akarja mondani, hogy mi van épp. Képes a leltár felvételére, a dolgoknak szélkében való átvizsgálására. Van benne módszeresség. Thomas Mann vagy Tolsztoj prózája azt a célt tűzi maga elé - és teljesíti is -, hogy egy történetet lehetőleg a maga teljességében, annak összes fontos vonatkozásában tárgyyszerűen, ráadásul összefüggéseiben láttatva leírjon. Ha jól dolgoznak, akkor az ember sorsa válik láthatóvá, cseppben a tenger.

Hogy én mit szeretek az írásban?

Először is ez egy intim viszony, amihez senkinek semmi köze. Kell egy kicsi helyiség a lakásban, ami csak a maguké, ahova senki nem lép be, amikor maguk az írással foglalkoznak, amolyan szentély. Emlékszem, kezdő íróként Esterházy egy

icipici, egyszobás lakásban élt a Bogár utcában, kisgyermekével és ifjú feleségével. A szoba közepén azonban volt egy függönnyel körbekerített hely, ahová épp csak befért egy íróasztal. Ide, ha az ifjú apa leült, dolgozni, olyan volt, mintha nem lenne jelen. Úgy kellett tekinteni. A gyerekek sem mehettek be, a felesége nem szólhatott hozzá, és ha a telefon csörgött, ő nem vette fel. Ez teljesen normális eljárás egy író esetében. Ez a követendő eljárás. Az írónak szent kötelessége elszigetelődni, ha múzsáival és istenével, a benne lakó Naggyobbal írásban óhajt beszélni, naponta...

Az írás tevékenysége nem azt jelenti, hogy az ember leül, és előveszi a papírt meg a ceruzát, bár...ezt is jelentheti szerencsés esetben. Krúdnyál ez például működött. Elővette a papírt csendes részegen, hajnali kettő felé, dorbézolásaiból megtérve, de semmi másra nem tudott gondolni, csak a fejében élő képekre. Nem tudott volna aludni. Lila tintával, gyöngybetűkkel, alig-alig javítva leírta hát azokat a gyönyörűségeket mondatokat, szépen egymás után, amelyek mind a mai napig az égen ragyognak. Ez megmagyarázhatatlan, amihez nem tudok hozzászólni.

Így is lehet írni.

Életemben megértem már párszor - nem olyan sokszor, mint szerettem volna -, hogy diktálnak. Vagyis én diktálok magamnak. Nem hallok semmiféle más hangot, egyszerűen tudom, hogy mi a következő mondat, pedig nem gondolkodom rajta. Van bennem már annyi pofátlanság - ami az irodalomhoz nagyon is szükséges -, hogy le merjem írni a következő mondatot, amikor eszembe jut. A kezdő írók legnagyobb problémája, hogy nem merik ezt megtenni. Komoly iskola, amíg eljutnak odáig, hogy képessé válnak rá. Más kérdés, hogy az a mondat aztán esetleg túrhetetlen, vagy érdektelen. Baj van, mikor ez a mondat már a tudatos egóm által megerősített mondat. Akkor jó, ha nem „irodalom”, hanem egy mondat, ami belőlem jön. Én vagyok a mondat és minden szó, és a lélegzet a

szavak között. Újra mondom, mert fontos: ha nincs fentről diktálás, akkor is ott kell ülni a papír mellett.

Én majdnem egy évtizedet ültem egyszer a papír mellett úgy, hogy semmi nem történt. Ennek nem mindig a tehetségtelenség az oka. Ahogy mondani szokták, egy könyvet akárki tud írni. Aki egy kicsit odafigyel, aki szorgalmas, aki nem hazudik mindig, az meg tudja csinálni. Két kötetet már csak kevesen tudnak írni, három kötetet pedig... no, hát azt még sokkal kevesebben. Aki meg eljut nyolc-tíz kötetig, az lassacskán elmondhatja magáról, fülig pirosan bár, hogy író, vagy legalább úgy néz ki, hogy az lesz.

Engem azok a terméketlen évek neveltek, én akkor megtanultam fejben írni. Alapjában véve ma már nem szeretek vázlatot írni. Csak akkor írok, ha nagyon muszáj, és ha érzem, hogy az a linkség, ha nem írok. A vázlat viszont nem arra való, hogy az ember minden pontját megvalósítsa. Akkor kell, ha magunkban eleve nincs meg a váz. Mert olyan speciális természetű a mondanók. Az emberben általában van vázlat, csakhogy ő maga meg a vázlat között egy vastag téglafal emelkedik - amit az utolsó tégláig le kell bontani. Munkával, alázatos minden napi igyekezettel, megtartóztatva magunkat művünk értékének megállapításától. Nem egyszerű. Csak keveseknek sikerül folyamatosan és igazán és mindössze írniuk.

Miket ki nem találunk falbontási kísérletképpen!

Szokták hangsúlyozni, hogy az írás micsoda szenvedés. Általában azok, akik nem foglalkoznak írással. Azok mondják, akiknek fogalmuk sincs az egészről. Írni, vagyis alkotni mennyei élvezet, még akkor is, ha tenger kínlódással jár. Épp az benne a jó! Az író, mikor ír, különféle világokban él, ami szerintem borzasztó érdekes. Van közben szenvedés, de az a szenvedés szellemi, nevel. Alázatra nevel. Az alázatnak nem szolgál foka ez. Azt mondom, hogy azért a célért, amiért épp küzdök, nincs az a nehézség, amit el ne vállalnék. Eleinte nagyon szépnek találjuk, hogy ennyit szenvedünk - ez még csak a kezdet, ez egy önszerető

maszk. De amikor az ember már tényleg csak kínlódik egy tervvel, éveken át, és nem alkuszik, egyszer csak véget ér a szenvedés. Diktálást hallok. Mesterséggé válik az írás. A jó cipész szeret cipőt csinálni. Minél jobb cipőket csinál, annál jobban. Mikor az alázat eléri a célját, a mögöttünk álló angyal - egy, kettő vagy kilenc - azonnal segíteni kezd. De hogy idáig eljussunk, ki kell rámolni magukból minden feleslegeset, szemetet, tévutat, saját gondolatot, teóriát, különféle írók utánzását, vagy önmagunk utánzását. Mikor mindennek vége van, rálelünk benső énkre, és ha tehetséges írók vagyunk, akkor - meglepő fordulat következik! - olyannak tapasztaljuk magunkat, mint mielőtt nevelni kezdett volna bennünket a képmutató társadalom. Magunkra találunk az írásban, úgy ráadásul, hogy másnak is kulcsot adunk az élet felfedezéséhez. Remélhetőleg a számára aktuálisan legfontosabb kulcsot.

Az én életemben minden az írásra van beállítva, akármit csinálok, az azért történik, hogy napi négy-öt órát írhattam. Ez alaposan megnehezíti a napomat. Életem első felében rengeteget küzdöttem azért, főként magammal, hogy ezt a négy órát felszabadítsam. Mert akkor még munkahelyem volt, de szerettem volna egy kis esti életet is élni, meg olvasni, meg táncolni, meg mindenféle ilyesmit... De a négy óra, az négy óra - minimum négy óra! de jobb, ha hat vagy hét - és a négy órából végképp nem lehet elhagyni egy percet se, ha egyszer egyről a kettőre akarok jutni. A telefont is ki kell húzni, a mobilt is ki kell kapcsolni. A rádióról és a tévéről nem is beszélve! Ne szemeteljen a füzetembe más szellem, óvatlan... Ma már tudom, általában délután három és kilenc között vagyok a legéberebb. Legjobban akkor fog az agyam. Megpróbálok ezért mindent elintézni 12-13 óráig, majd 14 óra után túl vagyok az ebéden. Ekkor kihúzom az összes telefont, és lefekszem aludni. Azért, hogy egy óracska múlva frissen ébredve, az agyam tiszta legyen. Régen azt hittem, ehhez inni kell. ma már inkább lefekszem aludni.

Újraindítom magam.

Mikor elkezdem a munkát, azt is tudom, hogy az első egy-másfél óra a bemelegedés időszaka, tehát ha nem jut eszembe semmi azonnal, az író-naplómat írom meg, vagyis tudatosítom a problémáimat. Így sokszor maguktól merülnek fel a megoldások... Aztán írok hevesen vagy két órát, ez a termő szakasz, akkor lassan eljutok a megfáradásig, de még akkor próbálkozom másfél órát, néha a fáradtság hozza a legélvezetesebb, laza húsú gyümölcsöket... Aztán visszadugom a telefont, felmászom a római székre, utána a szobabiciklimre, majd bekapcsolom a dévédém. Idegen nyelvű filmeket nézek, magyar felirattal. Tévét évek óta nem nézek, újságot évek óta nem veszek a kezembe. Reggel, a neten, egy negyedóra alatt tájékozódok. Utána e-mailek, fürdés, ügyintézés. Este, írás után megvacso-rázom. Korahajnalig olvasok. Aztán alszom. Minimum nyolc órát. Az én életem már gyakorlatilag az írásról szól. Minden más csak ezután jöhet, hiszen az írás ad életemnek értelmet. A *Napkönyv* című könyvem roppant kínok között született, de szerintem roppant eredményes kín volt. Az alkotás öröme mindent megér. De az ember úgy el tud keseredni írás közben, hogy arról másnak fogalma sincsen. Ezek pillanatnyi keservek, a mai tudásommal már azt is értem, hogy valójában mámorok, csak hát keserűen éljük meg.

Miközben a tájékozatlan szemlélő azt hiszi, hogy én, az író, naphosszat benn ülök a szobámban egyedül, és szenvedéstelin kopácsolok, jaj, milyen unalmas és fárasztó lehet, én valójában pompás, csodálatos kalandok sorát élem meg. És minden író, ha az! Nekem olyan izgalmas életem volt az elmúlt harminc évben - körülbelül harminc éve írok -, hogy az hihetetlen! Arra az Amazonas őserdejében élő bennszülöttre emlékeztetek, aki reggel szivdaobogva arra ébred, hogy ma is meg kell próbálnia vadászni.

Majdnem biztos, hogy ma sem fogok semmit, mert a vad, ugye, az gyorsabb. De már óvatos vagyok, előrelátó, ismerek minden trükköt, megfürdöm, elmondom az imákat, befestem magam, nyílhegy-mérget keverek... Aztán a segédeimmel összegyűlünk, és lábujjhegyen bemegyünk az őserdőbe. Ez iszonyú

veszélyes, hallatlan izgalmak vannak, tényleg az életem van veszélyben sokszor... De azért a nap végén valahogy csak hazajövök! Az is milyen jó. A család megértéssel fogad. Akkor is, ha nem fogtam semmit, ha pedig fogtam, hát az már messziről látszik rajtam... Büszkék rám.

Nem értem azokat az embereket, akik nem szeretnek játszva élni, alkotásból élni. Nem tudom elmagyarázni, hogy ó te szegény hétköznapi életet élő, civilizált ember, fogalmad sincs arról, hogy az életben mi a pálya. Fogalmad sincs róla, hogy mi az igazán fontos. A lélek az igazi dzsungel, ahol valóságos veszélyek vannak, nem olyanok, mint a játékteremben, vagy a tőzsdén, az írásban még önmagammal is szembe találkozhatom. Az pedig roppant kockázatos. De élvezetes is, mert ténylegesen történik valami.

Én az írást személyes egzisztenciális élet-halál kérdésnek tartom, és nem gondolom, hogy a (piaci-kritikai) visszaigazolás fontos lenne. Az írással a világot, a valóságot és önmagunkat érdemes megismernünk, és nem az irodalomban, vagy a közéletben kell jelentős helyet kivívnunk. A díjak gyanúsak. Mit akarnak ezzel? Rossz a véleményem az irodalmi életről. Úgy érzem, mostanában van vége annak a fajta közéletnek, ami a modern korról és a polgári társadalom kialakulásával jött létre. Jellemző és egyben szégyenletes a helyzet. Idén is egy kitűnő török író kapta meg a Nobel-díjat, akit azonban eddig nem sokan ismertek. Az irodalmi business most ráveti magát, kiadja a világ összes nyelvén, így őt az olvasók egy jelentős része meg is fogja ismerni. Igenám, de megismerhetett volna ebben a kategóriában - már úgy értem, ugyanazon az írói szinten - még száz másik író is, akiket azonban valamiért idén se vettek észre. És szükségképpen nem is fognak, már ha az ilyesmi hivatalos testületeken múlik. A testületek pedig idén úgy döntöttek, hogy őt, Pamukot veszik majd észre. Ennek nem első rendűen kulturális oka és célja van, hanem inkább könyvszakmai, könyvpiaci. És innen az egész már nem az író élet-halál viszonyáról szól a valósággal, amiről én beszéltem eddig, hanem valami egészen másról. Amihez Kleistnek, Tolsztojnak, vagy

Kafkának, semmi köze nem volt. És ma sincs. A pénzvilágnak és a politikának annál több. A mai közgazdaságtudomány a nyomtatással összefüggő területeket is éppúgy piacnak tekinti, mint az élelmiszerpiacot vagy bármilyen más piacot, a kultúra piac, és az író is a piacra termel. Én a magam részéről helytelennek tartom ezt.

De reménykedem.

Úgy gondolom, a művészet belső természeténél fogva annyira független, a pénz által valóságos mivoltában annyira megragadhatatlan, hogy előbb - utóbb - tán épp az internet segítségével, annak fejlődésével együtt, vagy más úton - ki fog bújni ebből a szorításból. A világ közvéleménye számára lassan világossá válik, hogy létezik egy könyváruházi kínálat, de létezik amellet egy másik is. Ma a még-olvasók döntő része nem valamiféle politikai zsarnokság által vannak elzárva a tudástól, hanem a könyvek döbbenetes túlkínálata révén. Hegyekben állnak, és kiválaszthatatlanok közülük az igazán fontosak.

Már nem örvend általános és főként gyakorlati elismertségnek az a tény, hogy vannak értékesebb és értéktelenebb szellemi termékek, sőt, hogy vannak egészen értéktelenek is. A könyvek ára ezt a különbséget képtelen értelmesen tükrözni. A legértéktelenebb a legjobb üzlet ma, azt mondják, mert arra van a legnagyobb kereslet a boltokban. Részben persze azért, mert a keresletnek ezta a tendenciáját kitartó munkával megteremtették; a piacot és a tévé képernyőjét előntötték a fajtájával, hogy arra legyen kereslet a bevásárlóközpontokban, mivel a szemétnak a legkisebb az előállítási költsége konkrét és átvitt értelemben egyaránt.

Ma az író helyzete roppant veszélyes, érzékeny, kényes. Az emberiség kulturális válsága nemcsak a kultúrára, hanem a társadalom egészére kihat. Lesz a szellemtelenségnek egy szintje szerintem, aminek a beköszöntével maga a könyvpiac is lepusztul-elpusztul majd. Mert az, aki régebben könyvet vett, már nem vesz könyvet, aki pedig még vesz, az egyfélét vesz.

Kíváncsi vagyok, mit fognak eladni neki, hogy keressenek rajta.

Holott az emberiségnek ötven vagy száz vagy ötszáz olyan könyve van, amely verhetetlen, pótolhatatlan, újból és újból el kellene, hogy olvassa őket a földlakó. Camus, Dosztojevszkij, Gogol, Joyce, Beckett és a többiek művei képesek arra, hogy formálják a világot és azoknak az embereknek a tudatát, akik képesek a műveik befogadására. Ez akkora kincs, amivel csak akkor jövünk majd tisztába, ha neadjisten közel kerülünk ahhoz, hogy végleg elveszítsük.

Régen a királyok örültek, ha olyan énekmondó lantost találtak, aki úgy tudja elénekelni a lakomához Trója pusztulását, ahogy az történt, nem úgy, ahogy az ő megfizetett lantosai tették. Homérosz ezt még ábrázolta is! Az író rangja ma is akkora kellene, hogy legyen, mint a mítosz dalolójáé volt, a művésznek nevezett emberé, később pedig a mesemondóé. Jár neki az ingyen koszt, kvártély és az utazás lehetősége. Nem is kell neki több, sose kellett.

De nem csak a piac őrli a semmit. Manapság sokan ezt a mesemondó szerepet is csak hamisítják. Az emberek zöme e kaotikus-túlzsúfolt szituációban könnyebben olvas el egy olyan könyvet, amiben állandóan történik valami, mint olyat, amin muszáj sűrűn elálmodoznia. Holott mindig az a jobb könyv, ami felett elálmodunk. De ideje sincs, idegzete sincs már ehhez a fogyasztónak.

Aki a piacnak dolgozik, tudja, hogy izgalmasan fordulatosnak kell lennie, a könyvnek pedig vastagnak, hogy a fogyasztói társadalom olvasója úgy érezze, hogy már a pénztárnál, mint mondani szokás, kap valamit a pénzéért. Holott a könyv értéke nem a pénztárnál dől el a valóságban. Számomra az írás nem ezt jelenti. Még abban is kételkedem, hogy ízléses lenne kitalált történetekkel előállnom, mikor a hír-csatornák, főkeg a net ontja az ezerszer fontosabb történeteket - felülmúlhatatlan a világ cselekményessége! És borzalmas. Rengeteg olyan igaz történettel találkozom, aminek az átgondolása iszonyúan fontos lenne. Mégsincs rá időm, ha megfeszülök, akkor sem. Szégyenletes. És akkor írjak egy ötezredik variációt Sienkiewicz Quo Vadis?-ára?

Az olvasó, aki az ilyen könyvek mákonyát óhajtja, olyan mint aki tűzvészben cigányt hívat, hogy a hegedű meg a cimbalom elnyomja a közeli sikolyokat és jajokat. Nincs hozzá kedvem. Nem állítom, hogy ezt a tűzvészt meg lehet fékezni, azt se tudom, mit kell csinálni vele, de nem hallgatok efféle zenét, annyi szent. Ha csak nem mese, ami gyógyít, mint Gabriel G. Marquezé, és más keveseké... A kivétel erősíti a szabályt.

Szerintem azok az igazán jó könyvek, amelyek - költői vagy prózai - tanúvallomások. A szónak abban az értelmében, hogy az írónak olyasfajta felismeréseit tartalmazzák, amelyet ő az egész életével hitelesít. Erről jut eszembe: a legeslegmagasabb irodalmi körökben is magától értetődő axióma, hogy etikátlanul élő művész is létrehozhat nagy és támadhatatlanul értékes művészeti alkotást, életművet. Szerintem ez egyszerűen nem igaz. Nem tudom, igaz volt-e ötszáz éve, vagy kétszáz éve de biztosan nem igaz ma, Sztálin és Hitler kora után. Az emberiség az ártatlanságát elveszítette. A művek nem választhatóak el az alkotóktól. Tetteink nem választhatók le rólunk. Egymásra vallanak. Azoknak az íróknak, akik elbújnak a műveik mögött, nem elég jókat írniuk ahhoz, hogy egyszer ne tűnjenek el olvasóikkal együtt a semmiben. Igazat kell írni, és igaz módon is kell élni. Vagyis csak így érdemes. Az íróhoz ez méltó. Máskülönben az illető nyereszkeskedője csak tehetségének és hivatásának, nem a szerzetese. Azt hiszem, nagyjából ennyit akartam mondani, hölgyeim és uraim.

Hozzáteve - nehogy félreértsék -, ha igazán jól írnak, igazul és tisztességesen, akkor az előbb-utóbb meg is fog jelenni majd. Még a mai helyzetben is. Ha egészen kivételesen jó, minden objektív akadály ellenére sikert fog aratni. Még pénzt is fognak keresni vele. Nem sokat, de értelmesen és tisztességes úton fognak pénzt keresni. Ami pedig a szellemi jelentőségét illeti az írásnak, az felmérhetetlen. Maga a mércé. Aki író akar lenni, annak ennél többet nem tudok mondani. Sok sikert kívánok mindannyiuknak, hogy megfeleljenek a legmagasabb mércének. Köszönöm, hogy meghallgattak. *Budapest, 2006. október 14.*

Mellékletben

A múzsáról

Annak, aki ír, nem javaslom, hogy mélységeket és magasságokat éljen meg életében. Nem szükséges, sőt akadálya is az írásnak a válás, az új szerelem, a költözés. Aminek történnie kell az íráshoz, annak belül kell történnie. Aki igazán írni akar, az ki sem akar mozdulni a lakásából. Azt lehet mondani, hogy az igazán jó író nyugodt, hétköznapi nyárspolgár.

A számítógépet például azért szeretem, mert kellően gyors. A múzsa ugyanis rendkívül gyorsan súg, s az ember, ha kézzel nem tud elég gyorsan írni, az első gondolatát - ami a legfontosabb - nem tudja leírni. Mindig úgy éltem meg ezt, mintha a polcra rátettek volna egy mondatot, amelyet nekem villámgyorsan le kell kapnom onnan, és rá kell tennem a papírra. Na de hogy ezt a múzsa adja, vagy sem.... A múzsa nem jön el mindig, csak akkor, ha belül egészen tiszta vagyok. Onnan tudom, hogy tiszta vagyok, ha ő súgni kezd.